

**BEDENSEL ZARARLARDA VE ÖLÜM HALİNDE
ZARARIN BELİRLENMESİ (TBK. m. 55)**

*Determination of Loss in Case of Physical Injuries and Death
(Turkish Code of Obligations, Art. 55)*

*Doç. Dr. M. Murat İNCEOĞLU**

*Arş. Gör. Meliha Sermin PAKSOY***

I. Genel Olarak

Ölüm halinde veya bedensel zarar durumunda hangi zarar kalemlerinin tazmininin istenebileceği, 818 sayılı Borçlar Kanunu'nda olduğu gibi, 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nda da sayılmış durumdadır. Kanun'un 53. maddesi ölüm halinde, 54. maddesi ise bedensel zarar durumunda istenebilecek olan hususları, sınırlı sayıda olmamak üzere belirtmektedir. Buna karşılık bu hükümlerin hemen ardından gelen Türk Borçlar Kanunu'nun 55. maddesi, 6098 sayılı Kanun ile getirilen yeni düzenlemelerden biridir. Hükümet Tasarısı'nda da yer almayan bu hüküm, Türkiye Büyük Millet Meclisi Adalet Komisyonu'nda metne eklenmiştir. Söz konusu hükme göre,

“Destekten yoksun kalma zararları ile bedensel zararlar, bu Kanun hükümlerine ve sorumluluk hukuku ilkelerine göre hesaplanır. Kısmen veya tamamen rücu edilemeyen sosyal güvenlik ödemeleri ile ifa amacını taşımayan ödemeler, bu tür zararların belirlenmesinde gözetilemez; zarar veya tazminattan indirilemez. Hesaplanan tazminat,

* İstanbul Bilgi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medeni Hukuk Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

** İstanbul Bilgi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medeni Hukuk Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi

miktar esas alınarak hakkaniyet düşüncesi ile artırılmaz veya azaltılmaz.

Bu Kanun hükümleri, her türlü idari eylem ve işlemler ile idarenin sorumlu olduğu diğer sebeplerin yol açtığı vücut bütünlüğünün kısmen veya tamamen yitirilmesine ya da kişinin ölümüne bağlı zararlara ilişkin istem ve davalarda da uygulanır”.

Mehaz kanunda da yer almayan bu hükmün büyük oranda, Türkiye Büyük Millet Meclisi Adalet Komisyonu Başkanı Ahmet İyimaya tarafından kaleme alındığı bilinmektedir. Nitekim İyimaya'nın, bir eserinde “insan zararları” ile eşya zararları arasında bir ayrım gözetilmesi gerektiğini savunmakta olduğu görülmektedir. Yazara göre, “uygulamada, insan zararı ile eşya zararı (sözgelimi gemi hasarı, inşaat çökmesi vb.) arasındaki değer yargısı olarak mevcut farkın gözlendiği veya gözetildiği söylenemeyecektir. Vurgunun insana değil de zarara yönelmesi, çözüm, değerlendirme ve takdir haklarını yanında getirmektedir”.¹ İşte maddi zararlarla, “insan zararları” arasındaki bu değer yargısı farkı nedeniyle konu Türk Borçlar Kanunu'nun 55. maddesinde özel olarak düzenlenmiş durumdadır. Nitekim değişiklik önergesinde de, “Bu hükümlerin sevkinde tazminatın önleyici işlevi, insan hakkı karakteri, zarar vereni ödüllendirme sonucunu doğuracak yöntemlerden kaçınma ve sorumluluk hukukunun diğer ilkeleri esas alınmıştır” ifadelerine yer verilmiştir.

Bedensel zararlarda ve ölüm halinde maddi tazminat miktarının belirlenmesine yönelik söz konusu hüküm, esasen birbirinden farklı üç konuyu bir arada ele almaktadır. Bunlar rücu edilemeyen sosyal güvenlik ödemeleri ile ifa amacını taşımayan ödemelerin durumu, hesaplanan tazminatta hakkaniyet düşüncesi ile artırma veya azaltılma yapılamaması ve son olarak idarenin bedensel zararlardan veya ölüm halinde ortaya çıkan zararlardan sorumluluğudur. Her üç konunun ayrı ayrı ele alınmasında yarar bulunmaktadır.

¹ İYİMAYA, Ahmet, Sorumluluk ve Tazminat Hukuku Sorunları, II. cilt, Ankara 1995, s.2.

II. İfa Amacını Taşımayan Ödemeler ile Sosyal Güvenlik Ödemelerinin Durumu

1. İfa Amacını Taşımayan Ödemeler

a. Sorunun Temeli

Bir haksız fiil neticesinde bedensel olarak zarar görenin maddi olarak güç durumda olması halinde, kendisine akrabaları veya tanıdıkları tarafından çeşitli maddi desteklerin yapılması, örneğin tedavi masraflarının bu kişiler tarafından üstlenilmesi ya da çalışmadığı dönem boyunca bu kişiye maddi olarak destek sağlanması olağandır. Ancak bilindiği üzere hukukumuzda zarar miktarı, hükmedilecek tazminatın üst sınırını teşkil etmektedir. Zarar miktarını aşan bir tazminata - özel hukuk cezası niteliğindeki çok istisnai birkaç hüküm dışında² - hükmedilemez³. Bu durumda da yukarıda örnekleri verilen yardımların yapılmasının, zarar miktarını ve böylece ödenecek tazminatı azaltması sonucunu doğurması mümkündür.

Benzer bir durum, haksız fiil neticesinde bir kişinin ölümü halinde ortaya çıkmaktadır. Ölen kişinin desteğinden yoksun kalan ve zor duruma düşen eşine veya çocuklarına destek olunması oldukça sık rastlanan bir durumdur. Ancak destek yoksun kalma zararının varlığını kabul edebilmek için ölüm yüzünden davacının hayat seviyesinin düşmüş olması gerekir. Bu nedenle de 818 sayılı Kanun döneminde doktrinde bazı yazarlar tarafından, davacının elde ettiği yararların, destek ihtiyacını azalttığı ölçüde destekten yoksun

² Söz konusu hükümlere örnek olarak, Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 58. maddesinin 2. fıkrasını, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun 68. maddesini ve Türk Borçlar Kanunu'nun 355. maddesinin 3. fıkrasını göstermek mümkündür.

³ OĞUZMAN, M. Kemal/ÖZ, M. Turgut, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, cilt 2, 9. Bası, İstanbul 2012, s.108; TEKİNAY, Selahattin Sulhi/AKMAN, Sermet/BURCUOĞLU, Haluk/ALTOP, Atilla, Tekinay Borçlar Hukuku, Henel Hükümler, 7. Bası, İstanbul 1993, s.583; EREN, Fikret, Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, 11. Bası, İstanbul 2009, s.729; TANDOĞAN, Haluk, Türk Mesuliyet Hukuku, Ankara 1961, s.315.

kalma tazminatının belirlenmesinde göz önüne alınması gerektiği kabul edilmekteydi⁴.

Ancak bu sonuçların -hukuki bir izahı olsa da- adil olmadıkları açıktır. Zira böylece zarar görene yardım yapan yakınlar veya tanıdıklar, dolaylı olarak zarar verene yardım yapmış duruma düşmektedirler. Bunun ise kendilerince hiçbir şekilde arzulanan bir husus olmadığı ortadadır.

b. Türk Borçlar Kanunu'nun 55. Maddesinin Çözümü

Türk Borçlar Kanunu'nun 55. maddesinin 1. fıkrasının 2. cümlesi, daha önce mevcut olmayan bir hükme yer vermiş ve ifa amacını taşımayan ödemelerin, destekten yoksun kalma zararları ile bedensel zararların belirlenmesinde gözetilemeyeceğini; zarar veya tazminattan indirilemeyeceğini kabul etmiştir⁵. Önergeye göre, "Bu nevi ödemelerin denkleştirilmesi, zarar vereni ödüllendirme anlamına gelir".⁶

Öncelikle hükümde geçen ifa amacını taşımayan ödemeler ifadesinin açıklanması gerekmektedir. Belirtmek gerekir ki, hükümde kullanılan "ödeme" ibaresi teknik anlamda kullanılmış değildir. Ödeme hukukta genellikle para borçlarının ifası anlamında kullanılmaktadır⁷. Bu durumda hüküm lafzen ele alındığında sadece parasal

⁴ HATEMİ, Hüseyin, Borçlar Hukuku Genel Bölüm (Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı), İkinci cilt: Sözleşme Dışı Sorumluluk Hukuku, 2. Bası, İstanbul 1998, § 9 N.30; TEKİNAY/AKMAN/BURCUOĞLU/ALTOP, s.644.

⁵ Esasen Borçlar Kanunu'nda bu yönde bir değişikliğin yapılması önerileri doktrinde zaman zaman ileri sürülmüştür. Bkz. HATEMİ, Hüseyin, "Ölüm ve Beden Bütünlüğü Zararında Giderim", Ölüm ve Cismani Zarar Hallerinde Zararın ve Tazminatın Hesap Edilmesi Sempozyumu, Ankara 1994, s.8.

⁶ Hükme ilişkin değişiklik önerisinin gerekçesine göre, "Zarar görenin mamelekine yukarıda belirtilen türden dâhil olan ödemelere, tazminat hakkını veya destek ilişkisini çökerten bir etki tanınmaz. Tersine bir yaklaşım, sorumluluk hukukunun önleyici (tenkil) karakteri ile de bağdaşmaz".

⁷ OĞUZMAN, M. Kemal/ÖZ, M. Turgut, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, cilt 1, 10. Bası, İstanbul 2012, s.264.

yardımların bu hükmün kapsamına girdiği gibi bir sonuca ulaşmak gerekir. Oysa kanaatimizce hükmün böyle bir sınırlama yapmak amacı mevcut değildir. Bu nedenle amaca göre genişletici bir yorum yapılmalı ve her türlü maddi yardımlar bu kapsamda değerlendirilmelidir.

Ayrıca hükümde “ifa amacını taşımayan” ödemeler ifadesine yer verilmiştir. Bununla, müteselsil sorumlulardan biri tarafından yapılan ifa amaçlı ödemeler ile üçüncü kişilerin zarar verenin borcunu ödemek amacıyla yaptığı ödemelerin bu hükmün kapsamı dışında kalacağı kastedilmiştir. Her ne kadar hükmün önergisinde, “zarar veren yahut üçüncü kişi tarafından ödeme kastı dışında kalan saiklerle yapılan ödemeler (sözgelimi yardımlar ve benzerleri) denkleştirilemeyecektir”, ifadesine yer verilmiş ve böylece zarar verenin dahi ödeme kastının bulunmadığı hallerde denkleştirmenin söz konusu olmayacağı ifade edilmiş ise de, zarar verenlerden biri tarafından yapılan bir ödemenin en azından karine olarak ifa kastı ile yapıldığının kabul edilmesi yerinde olur. Zira yukarıda da ifade edildiği üzere amaç, “bu nevi ödemelerin denkleştirilmesi suretiyle, zarar vereni ödüllendirmesinin önüne geçmektir”. Ödemenin bizzat zarar veren tarafından yapıldığı durumlarda esasen bu tehlikenin mevcut olmadığı açıktır. Bu nedenle zarar veren tarafından, yaptığı ödemenin haksız fiil tazminatı ile bir ilgisinin olmadığı ifade edilmediği sürece, bu ödemenin tazminat borcunun ifasına yönelik olduğu kabul edilmelidir.

Üçüncü kişiler tarafından yapılan ödemelerde ise, bu kişinin amacı önem kazanmaktadır. Üçüncü kişinin, zarar verenin borcunu tazmin etmek amacıyla hareket ettiği durumlarda da, ifa amacının bulunduğu kabul edilecek ve tazminat borcu yapılan ödeme oranında sona erecektir. Buna karşılık üçüncü kişinin doğrudan zarar görene yardım etme amacı ile hareket ettiği hallerde, bu husus tazminatın belirlenmesinde göz önünde bulundurulmayacaktır. Hiç şüphesiz üçüncü kişinin hangi amaçla hareket ettiğinin belirlenmesi her zaman kolay değildir. Ancak üçüncü kişi bu amacını açıkça

belirtmediği sürece, bu konuda bakılacak temel kriter üçüncü kişinin zarar görene mi yoksa zarar verene mi daha yakın olduğudur⁸.

Hükümde, yapılan ödemeler *“bu tür zararların belirlenmesinde gözetilemez; zarar veya tazminattan indirilemez”* ifadesine yer verilmiştir. Kast edilen husus, tazminat alacağı belirlenirken bu ödemelerin denkleştirmeye tabi tutulamayacağı ve destekten yoksun kalma tazminatının hesabında ödemeler nedeniyle destek ihtiyacının azaldığının ileri sürülemeyeceğidir.

c. Hükümün Değerlendirilmesi

Öncelikle belirtmek gerekir ki, bu konu açık bir hükümle düzenlenmemiş olsa idi dahi, ifa amacını taşımayan ödemelerin denkleştirmeye tabi tutulmamasının kabul edilmesi mümkündür. Zira denkleştirmenin yapılabilmesi için, haksız fiilden elde edilen yararlar ortaya çıkan zarar arasında uygun illiyet bağı bulunması gerekir⁹. Oysa ifa amacını taşımayan bir ödeme söz konusu olduğunda, elde edilen yarar haksız fiilin doğrudan bir sonucu değildir. Bu nedenle bu hallerde elde edilen zararların mahsup edilmemesi gerektiğini savunmak mümkündür.

Buna karşılık destekten yoksun kalma tazminatı açısından durum farklıdır. Doktrinde de haklı olarak ifade edildiği üzere, destekten yoksun kalma zararının tazmini istisnai bir nitelik taşımaktadır. Söz konusu tazminatın talep edilebilmesi için, davacının zarara uğraması yeterli olmayıp, ayrıca davacının hayat standardının da düşmüş olması gerekir. Davacının herhangi bir sebeple mevcut hayat

⁸ İki kardeşten birinin diğerine zarar vermesi üzerine, babalarının zarar gören oğluna bir miktar para vermesi örneğinde olduğu gibi, üçüncü kişinin her iki tarafa da aynı yakınlıkta olduğu ihtimallerde ise durum daha güçtür. Kanaatimizce bu gibi hallerde esas olan söz konusu ödemenin ifa değil, yardım amaçlı yapılmasıdır. Hayatın olağan akışına uygun olan budur.

⁹ AKÜNAL, Teoman, Haksız Fiillerden Doğan Zararlarda Denkleştirme Sorunu, İstanbul 1977, s.93 vd; GÜRBÜZ, Metin, Beden Tamlığının İhlali (Sakatlık) ve Ölüm Hallerinde Doğan Maddi Zararın Hesaplanması ve Tazminatın Tayini, Ankara 2001, s.144, 115; TOPUZ, Murat, Maddi Zarar ve Bu Zararın Belirlenmesi, İstanbul 2011, s.276.

standardını sürdürebiliyor olması halinde destekten yoksun kalma tazminatına hükmedilemez¹⁰. Bu durumda üçüncü kişiler tarafından yapılan ödemelerin sürekli olması ve bu nedenle destek ihtiyacını azaltması halinde, hakim destekten yoksun kalma tazminatına da hükmetmemesi gerekir¹¹. İşte Türk Borçlar Kanunu'nun 55. maddesi bu açıdan önem kazanmaktadır. Her ne kadar söz konusu düzenlemenin destekten yoksun kalma tazminatının istisnai niteliği ile bağdaşmadığı düşünülebilir ise de, kanaatimizce isabetlidir. Zira yukarıda da açıklandığı üzere, zarar görene yardım yapan yakınların veya tanıdıkların, dolaylı olarak zarar verene yardım yapmış konuma düşmeleri hakkaniyete uygun olmayacağı gibi, hukuka olan güveni de zedeleyebilecektir.

2. Sosyal Güvenlik Ödemeleri

Bir kişinin ölümü halinde bu kişinin desteğinden yoksun kalanlara, sosyal sigortalar kurumlarınca aylık bağlanması veya toplu ödeme yapılması söz konusu olabilmektedir. Bu durumda da yapılan bu ödemelerin destekten yoksun kalma tazminatının belirlenmesinde göz önünde bulundurulmasının gerekip gerekmediği sorusu ortaya çıkmaktadır. Zira sosyal sigortalar kurumunun söz konusu ödemeleri nedeniyle davacıların hayat seviyesinde bir düşme yaşanmamış olabilir.

Yargıtay 6.3.1978 tarihli İçtihadı Birleştirme Kararı ile bu soruya olumsuz cevap vermiş durumdadır¹². Söz konusu karar göre,

“haksız eylem sonucu ölen kişi, yaşamı süresince çalışmış ve maaşından düzenli olarak belirli bir miktar para kesilerek sandığa yatırılmıştır. Zarar verenin bu paradan yararlanması söz konusu olamaz. O

¹⁰ AKÜNAL, s.191.

¹¹ TEKİNAY, Selahattin Sulhi, Ölüm Sebebiyle Destekten Yoksun Kalma Tazminatı, İstanbul 1963, s.125. Aksi görüşte, KILIÇOĞLU, Ahmet M., Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 11. Bası, Ankara 2009, s.314.

¹² Doktrinde ise aksi yönde görüşlere rastlanmaktadır. Bkz. AKIN, Levent, “Destekten Yoksunluk ve Cismani Zararlardan İşverenin Özel Hukuktan Doğan Sorumluluğuna İlişkin Yargıtay Kararları”, Destekten Yoksunluk ve Cismani Zararlarda Sorumluluk ve Tazminat, İstanbul 1996, s.50.

halde zarar veren, verdiği zararın tamamını açılan davada ödemelidir".¹³

Her ne kadar söz konusu içtihadı birleştirme kararı emekli sandığı ödemelerine ilişkin ise de, Sosyal Sigortalar Kurumunca ödenen dul ve yetim aylıkları konusunda da Yargıtay'ın benzer nitelikte kararları bulunmaktadır¹⁴.

Türk Borçlar Kanunu'nun 55. maddesi ise Yargıtay'ın bu içtihatlarını yasa hükmü haline getirmiş ve ifa niteliği taşımayan ödemeler gibi kısmen veya tamamen rücu edilemeyen sosyal güvenlik ödemelerinin de¹⁵, zararların belirlenmesinde gözetilemeyeceğini; zarar veya tazminattan indirilemeyeceğini kabul etmiştir. Hükümün bu açıdan hukukumuz açısından bir yenilik getirdiğini ifade etmek güçtür.

Önergede bu tür zararlara örnek olarak, emekli sandığı maaşı, malullük aylığı ve ölüm sigortası gösterilmiştir. Yine önergeye göre, bir sosyal güvenlik ödemesi prensip olarak rücu edilebiliyor olsa bile, somut olayda bir kısmı rücu edilememiş ise, yine denkleştirmeye tabi olmayacaktır. Kısmi kaçınılamazlık veya teknik arıza halinde durum böyledir.

¹³ Yarg. İBK. 6.3.1978, 1/3 (Resmi Gazete, S.16269).

¹⁴ Yarg. HGK. 28.11.1979, 4-110/1395 (www.kazanci.com); Yarg. 11. HD. 27.4.1982, 1762/1988 (www.hukukturk.com). Ferdi kaza sigortası açısından, Yarg. 11. HD. 15.05.2007, 7464 (REİSOĞLU, Safa, Türk Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, 23. Bası, İstanbul 2012, s.223, dipnot 291). Buna karşılık rücu edilebilen ödemelerin tazminatın hesabında gözetileceği açıktır. Örnek olarak bkz. Yarg. 9. HD. 16.12.1982, 920/9841 (KILIÇOĞLU, Mustafa, Tazminat Esasları ve Hesap Yöntemleri, Ankara 1988, 256 vd.) Bunun gerekçesi mükerrer ödemenin önüne geçmektir. ÖZTÜRKLER, Cemal, Ölüm ve Bedeni Zarar Hallerinde Maddi Tazminatın Hesaplanması Teknikleri, Ankara 2003, s.115.

¹⁵ Esasen sosyal güvenlik ödemelerinin genellikle zarar verene rücu edilebildiğini ifade etmek mümkündür. Bu konuda bkz. OZANOĞLU, Teoman, "Sosyal Güvenlik Kurumlarınca Yapılan Yardımların Etkisine İlişkin Kurallar", Ölüm ve Cismani Zarar Hallerinde Zararın ve Tazminatın Hesap Edilmesi Sempozyumu, Ankara 1994, s.155 vd.

III. Hakkaniyet İndirimi veya Artırımı Yapılamaması

1. Sorunun Temeli

818 sayılı Borçlar Kanunu döneminde Yargıtay'ın hakkaniyet indirim olarak adlandırılan bir uygulaması mevcuttu. Buna göre Yargıtay, işverenin içinde bulunduğu ekonomik koşullar nedeniyle iş kazalarında işçiye ödenecek olan tazminatta indirimle gidilebileceğine ilişkin bazı kararları bulunmakta idi¹⁶. Hiç şüphesiz Yargıtay'ın bu uygulamasının tartışmaya açıldı. Zira 818 sayılı Borçlar Kanunu'nun 44. maddesinin ikinci fıkrası (TBK. m.52/f.2) uyarınca indirimle gidilebilmesi, tazminat yükümlüsünün hafif kusurlu olmasına ve söz konusu tazminatın ödenmesinin tazminat yükümlüsünü müzayaka haline sokacak olmasına bağlanmıştır¹⁷.

Doktrinde ise, zarar miktarının olağanüstü ölçüde büyük olması halinde 818 sayılı Borçlar Kanunu'nun 43. maddesinde (TBK. m.51) yer alan somut olayın özellikleri gereğince hakimin indirimle gidilebileceği savunulmaktadır¹⁸. Bu duruma örnek olarak, ölen kimsenin çok yüksek gelire sahip olması ve bu nedenle de gelir kaybının ve destekten yoksun kalma tazminatının çok yüksek olması gösterilmektedir¹⁹. İsviçre Federal Mahkemesi'nin de zararın önce-

¹⁶ Yarg. 21. HD. 3.10.2002, 7378/7995 (www.kazanci.com).

¹⁷ Bu noktada Türk Borçlar Kanunu'nun 52. maddesinin 2. fıkrasının müzayakaya maruz bırakmak yerine yoksulluğa düşürmek ifadesine yer verdiğine dikkat çekmek gerekir. Bu durumda Türk Borçlar Kanunu'nun 52. maddesinin 2. fıkrasında öngörülmüş olan tenkis sebebinden tüzel kişilerin halen daha yararlanmasının mümkün olup olmadığı sorusu akla gelmektedir. Hükmün lafzı ele alındığında bir tüzel kişinin yoksulluğa düşecek olması hiç şüphesiz mümkün değildir. Ancak hükmün genişletici bir yoruma tabi tutulması ve tüzel kişilerin de hafif kusurlu olmak ve tazminatın ödenmesi halinde ekonomik olarak zor duruma düşmek kaydıyla bu tenkis sebebinden yararlanması gerekir.

¹⁸ VON TUHR, Andeas/PETER, Hans, Allgemeiner Teil des Schweizerischen Obligationenrecht, Erster Band, Erste Lieferung, 3. Auflage, Zürich 1974, s.105-106; NOMER, Haluk, Haksız Fiil Sorumluluğunda Maddi Tazminatın Belirlenmesi, İstanbul 1996, s.156 vd.; TİFTİK, Mustafa, Akit Dışı Sorumlulukta Maddi Tazminatın Kapsamı, Ankara 1994, s.162.

¹⁹ NOMER, Maddi Tazminat, s.159.

den öngörülemeyen olağanüstü boyutlarda olması halinde, bunun bir indirim sebebi teşkil edebileceği yönünde kararları bulunmaktadır²⁰.

2. Türk Borçlar Kanunu'nun 55. maddesinin Düzenlemesi

Türk Borçlar Kanunu'nun 55. maddesi soruna yasaklayıcı bir şekilde yaklaşmış ve "hesaplanan tazminat, miktar esas alınarak hakkaniyet düşüncesi ile artırılamaz veya azaltılamaz" hükmüne yer vermiştir²¹.

Adalet Komisyonu'na verilen değişiklik önermesine göre,

"Yürürlükteki hukuka göre objektif veri ve ölçütler temelinde belirlenen tazminat (hakkı), iktisadi görünümü itibarıyla ayrıca bir mülkiyet hakkı karakterindedir. Yürürlükteki hukuka göre objektif veri ve ölçütler temelinde belirlenen tazminat (hakkı), iktisadi görünümü itibarıyla ayrıca bir mülkiyet hakkı karakterindedir. Bu yönüyle tazminat, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesinin 1 Nolu ek-protokolün 1 inci maddesi kapsamında özel koruma görmektedir (Any.m.90). Yasaya ve hesaplama ilkelerine uygun olarak belirlenen ve denkleştirilen tazminata artırıcı veya azaltıcı yönde bir müdahale, bu hakkın ve nesafet hukukunun mahiyeti ile bağdaşmaz. Tazminatın hesaplama sonunda az veya çok çıkması, yargının yahut yargıcın sorunu değildir. Tazminatın önleyici işlevi, kriterlere ve verilere uygun olarak belirlenen sonuca (miktar), alacaklı ve borçlu dışında bir özne tarafından dokunulmamasına bağlıdır. Bu, hâkim de olsa... Vücut bütünlüğünün bozulmasına veya ölüme bağlı zararların idarenin sorumluluk sebeplerinden doğmuş olması hâlinde dahi bu Kanun hükümleri uygula-

²⁰ BGE 53 II 430; BGE 80 III 62.

²¹ Buna karşılık bu Türk Medeni Kanunu'nun 304.maddesinin son fıkrasında "Üçüncü kişiler veya sosyal güvenlik kuruluşlarınca anaya yapılan ödemeler, hakkaniyet ölçüsünde tazminattan indirilir" ifadesi yer almaktadır. Doktrinde bu iki hükmün birbiri ile çeliştiği ifade edilmiş ise de (YENİOCAK, Umut, 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun Getirdiği Değişiklik ve Yenilikler, Genel Hükümler, İstanbul 2011, s.62), iki hükmün uygulama alanları tamamen farklıdır. Bu nedenle de bir çelişkiden söz etmek mümkün gözükmemektedir.

nacaktır. Doğrusu, insan zararlarında farklı hukuk düzenlemelerinden bütüncül bir düzenlemeye ve yargı birliğine geçmektir. Teklif, bu amaca yönelik ön-adım niteliğindedir”²².

Ancak bu yeni düzenleme uygulamacılar ve özellikle hakimler tarafından tepki ile karşılanmış ve çeşitli platformlarda, bu hüküm nedeniyle hakimlerin bilirkişilerin yaptıkları hesaplamaları onaylayan merci haline gelecekleri, hakimlerin takdir yetkilerinin ortadan kalkacağı, bunun ise hukuk devleti ilkesi ile bağdaşmadığı, hatta Anayasa’ya aykırı olduğu dile getirilmiştir²³.

3. Kanaatimiz

Öncelikle ifade etmek gerekir ki, hüküm esasında kendi içerisinde bir çelişki içermektedir. Zira gerek zararın belirlenmesi, gerekse de tazminatın hesaplanması konusunda hakimin geniş bir takdir yetkisi mevcuttur. Türk Borçlar Kanunu’nun 55. maddesinin

²² Önergede ayrıca şu ifadelere yer verilmiştir: “Tasarının 49-52 hükümlerine ve sorumluluk hukuku ilkelerine göre hesaplanan insan zararı kökenli tazminata, hâkim, genel takdir hakkı (TMK m.4) yahut hakkaniyet (818 sayılı BK m.43) kurallarına dayanarak müdahale edemeyecektir. Tazminat, azlığından bahisle takdiren artırılamayacak, çokluğundan bahisle takdiren indirilemeyecektir. Zarar görenin hafif kusuru ile müzyakaya düşme (yoksullaşma)nin bir arada gerçekleşmiş olması (Tasarının 52/II, 818 sayılı BK m.44) hâli ve Tasarının m.52/I hükmündeki özel hâller ile denkleştirme dışında, uygulamada adlandırıldığı şekliyle “çokluk indirimi/hakkaniyet indirimi yahut azlık artırımı/hakkaniyet artırımı” yolu kapatılmıştır”.

²³ Öz, hükümde yer alan “hesaplanan tazminat, miktar esas alınarak hakkaniyet düşüncesi ile artırılamaz” ifadesinin hatalı olduğunu, zira hukukumuzda hesaplanan zarardan daha fazla tazminata hükmedilmesinin zaten kural olarak mümkün olmadığını ifade etmiştir. Öz, M. Turgut, Yeni Borçlar Kanununun Getirdiği Başlıca Değişiklikler ve Yenilikler, İstanbul 2011, s.8, 9. Oysa hükümde hesaplanan zararın değil, tazminatın artırılamayacağı ifade edilmiş durumdadır. Bu nedenle söz konusu eleştiriye katılmak mümkün değildir. Örneğin zararın 1000 TL ama tazminatın elde edilen menfaatlerin mahsubu nedeniyle 300 TL olarak hesaplandığı bir durumda, hakimin hakkaniyet düşüncesi ile tazminatı 800 TL’ye artırması halinde hükmün önüne geçmek istediği durum ortaya çıkmış olacaktır. Aynı doğrultuda YENİOCAK, s.62.

ilk cümlesinde de ifade edildiği üzere, “destekten yoksun kalma zararları ile bedensel zararlar, bu Kanun hükümlerine ve sorumluluk hukuku ilkelerine göre hesaplanır”.²⁴ Zararın nasıl belirleneceği ise Türk Borçlar Kanunu’nun 50. maddesinde gösterilmiştir. Buna göre, “uğranılan zararın miktarı tam olarak ispat edilemiyorsa hâkim, olayların olağan akışını ve zarar görenin aldığı önlemleri göz önünde tutarak, zararın miktarını hakkaniyete uygun olarak belirler”. Diğer bir ifade ile bizzat 55. maddenin atıf yaptığı 50. maddede zararın hakim tarafından “hakkaniyete” göre belirleneceği ifade edilmiştir. Bu noktada destekten yoksun kalma tazminatı ile cismani zararların çoğu zaman müstakbel zarar niteliğinde olduğu ve uğranılan zararın miktarının tam olarak ispatının mümkün olamayacağı gözden uzak tutulmamalıdır.

Bunun yanı sıra, tazminatın belirlenmesine ilişkin 51. madde ise, “hâkim, tazminatın kapsamını ve ödenme biçimini, durumun gereğini ve özellikle kusurun ağırlığını göz önüne alarak belirler” hükmüne yer vermiştir. “Durumun gereğini” göz önüne alması gereken hakimin geniş bir takdir yetkisinin mevcut olduğu ve bu takdir yetkisi kullanılırken hakkaniyete göre davranılması gerektiği ise şüphesizdir. Nitekim Türk Medeni Kanunu’nun 4. maddesi uyarınca, “Kanunun... durumun gereklerini... göz önünde tutmayı emrettiği konularda hâkim, hukuka ve hakkaniyete göre karar verir”. Diğer bir ifade ile Kanun koyucu bir yandan hakimin hesaplanan tazminat miktarı üzerinden hakkaniyete göre bir indirim veya artırım yapılamayacağını ifade etmiş, ancak diğer yandan gerek zararın miktarının tayininde, gerekse de tazminatın hesaplamasında hakimin hakkaniyete göre karar vermesi gerektiğini belirtmiştir. Sonuç olarak bu hükümler arasında açık bir çelişkinin bulunduğu ortadadır.

Kanaatimizce bu hüküm ile kastedilen husus, hakimin sırf hakkaniyeti gerekçe göstererek “keyfi” indirimler ya da azaltmalarda bulunamamasıdır. Esasen bu husus da hukuk devletinin açık bir

²⁴ Esasen böyle bir hükme yer verilmesinin de ne kadar isabetli olduğu tartışmaya açıktır. Zira bu hüküm hiç olmasa idi dahi, zararın Türk Borçlar Kanunu’na ve sorumluluk hükümlerine göre hesaplanacağı açıktır. Böyle bir hükme yer verilmiş olması gereksiz olmuştur.

gereğidir ve bu tür keyfi müdahalelerin hakimın Türk Medeni Kanunu'nun 4. maddesinde öngörülen takdir yetkisi ile de ilgisi bulunmamaktadır²⁵. Bu açıdan bakıldığında yine önergede yer alan "hakim, genel takdir hakkı (TMK m.4) yahut hakkaniyet (818 sayılı BK m.43) kurallarına dayanarak müdahale edemeyecektir" ifadesi yanlış anlaşılmaya müsait olduğu için isabetli değildir. Zira yasaklanan hakimın Türk Medeni Kanunu'nun 4. maddesinde öngörülmuş olan takdir yetkisini kullanması ya da tazminatı belirlerken Türk Borçlar Kanunu'nun 51. maddesi uyarınca hakkaniyete göre hareket etmesi değil, "keyfi" davranmasıdır.

Kaldı ki bu tür keyfi indirim ya da artırmalar yalnızca "insan zararların" ilişkin bir sorun değildir. Eşya zararlarında da usulüne göre belirlenmiş olan bir tazminatının sırf "hakkaniyet" düşüncesi ile veya "hakimin takdir yetkisi" gerekçesiyle keyfi olarak indirilmesi ya da artırılması da hukuka uygun olmayacaktır. Bu açıdan konunun sadece "insan zararlarına" özgüymüş gibi sunulması da isabetli değildir.

Bu noktada tereddüt yaratabilecek olan bir diğer husus, yeni hükmün varlığı karşısında, hakimın bilirkişiler tarafından yapılan hesaplamalardan "hakkaniyet" düşüncesi ile sapmasının mümkün olup olmadığıdır. Bilindiği üzere hakim bilirkişi raporu ile bağlı değildir. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 282. maddesi, "*Hâkim, bilirkişinin oy ve görüşünü diğer delillerle birlikte serbestçe değerlendirir*" hükmü ile bu hususu açıkça vurgulamıştır. Ayrıca 55. maddeye ilişkin Adalet Komisyonu Raporu da bu yanlış anlaşılmanın önüne geçmek kaygısı ile, bilirkişi raporlarının delil işlevinin diğer davalardan farklı olmadığını, bilirkişi raporunun hakimi bağlamayacağını açıkça ifade etmiştir. Ancak hiç şüphesiz bilirkişi raporunda hesaplanandan daha fazla veya daha az bir tazminata hükmetmek isteyen hakim, bunun gerekçesini açıklamak zorundadır. İşte "*hesaplanan tazminat, miktar esas alınarak hakkaniyet düşüncesi ile artırılmaz veya azaltılamaz*" hükmünde de hakimın keyfi değerlendirmeler yapama-

²⁵ OĞUZMAN, M. Kemal/BARLAS, Nami, Medeni Hukuk, Giriş, Kaynaklar, Temel Kavramlar, 18. Bası, İstanbul 2012, s.96 vd.

yacağı anlaşılmalıdır. Diğer bir ifade ile hakim gerekçelerini göstermek kaydı ile bu hesaplamalardan sapabilir, yine Adalet Komisyonu Raporu'nun ifadesi ile, "tazminat hesabında temel alınan varsayımları, yöntemleri ve hesap işlemlerini denetleyebilir", ancak hiçbir gerekçe göstermeden sadece "hakkaniyet gereği" bir indirim yapması keyfi bir uygulama olacaktır.

Buna karşılık, zarar miktarının önceden öngörülemeyecek şekilde olağanüstü ölçüde büyük olması halinde Türk Borçlar Kanunu'nun 51. maddesinde (818 s. Borçlar Kanunu m.43) yer alan somut olayın özellikleri kriteri uyarınca hakim halen daha bir indirime gitmesi mümkün olmalıdır. Bunun için Türk Borçlar Kanunu'nun 52. maddesinin ikinci fıkrasında (818 s. Borçlar Kanunu m.44/f.2) öngörülen şartların gerçekleşmesine ve özellikle söz konusu tazminatın ödenmesinin tazminat yükümlüsünü yoksulluğa düşürecek olmasına da gerek bulunmamaktadır²⁶.

Sonuç olarak ifade etmek gerekir ki, hükmün uygulamada ortaya çıkan bir yanlışlığın önüne geçmek amacıyla kabul edildiği anlaşılmaktadır. Ancak uygulamadaki yanlışlıkların açık Kanun hükümleri ile önüne geçilmeye çalışılması isabetli bir yöntem değildir. Nitekim bu hükümde de, önüne geçmek istediği sıkıntının ötesine geçen bir ifade kullanmış ve bu haliyle başka tereddütleri ve yanlış anlaşılmaları beraberinde getirmeye açık bir hal almıştır.

Son olarak değinmek gerekir ki, söz konusu hükmün bir diğer sonucu ise, destekten yoksun kalma tazminatının hesaplanmasında, desteğin ölümü sebebiyle ortaya çıkan "maddi yararların" denkleştirilmesi konusunda karşımıza çıkacaktır. Sorun farazi destek olduğu kabul edilen çocuğun ölümü halinde destekten yoksun kalma tazminatının hesaplanması sırasında karşımıza çıkmaktadır. Destekten yoksun kalma tazminatı bakımından, çocuğun ölümü sebebiyle anne babanın malvarlığının ileride bulunacağı durum ile ölüm gerçekleşmemiş olsaydı alacağı durum arasındaki farkın zarar miktarı olarak

²⁶ Bu halde dahi indirim yapılmayacağı yönünde bkz. OĞUZMAN/ÖZ, cilt 2, s.101.

esas alınması gerekir²⁷. Bu nedenle de ölen çocuk yaşasaydı, yapılacağı varsayılan yetiştirme giderlerinin, artık yapılmıyor oluşu nedeniyle zararın hesabında denkleştirmeye konu edilmektedir²⁸. Kamuoyunda ve basında zaman zaman tepkilere neden olan ve hakkaniyetli olmadığı ileri sürülen bu uygulama, Türk Borçlar Kanunu'nun 55. maddesi ile bir anlamda desteklenmiş olmaktadır. Zira *"bu Kanun hükümlerine ve sorumluluk hukuku ilkelerine göre"* hesaplanan ve denkleştirmeye tabi tutulan destekten yoksun kalma tazminatı hakkaniyet düşüncesi ile artırılmayacaktır²⁹.

IV. Bedensel Zararlarda veya Ölüm Halinde İdarenin Sorumluluğu

1. Sorunun Temeli

Türk Borçlar Kanunu'nun 55. maddesinin Hükümet Tasarısında mevcut olmayan son fıkrası da, Adalet Komisyon başkanı Ahmet İyimaya'nın etkisi ile komisyon çalışmaları sırasında eklenmiştir³⁰. Bu düzenlemeye göre,

"Bu Kanun hükümleri, her türlü idari eylem ve işlemler ile idarenin sorumlu olduğu diğer sebeplerin yol açtığı vücut bütünlüğünün kısmen veya tamamen yitirilmesine ya da kişinin ölümüne bağlı zararlara ilişkin istem ve davalarda da uygulanacaktır".

²⁷ BAŞALP, Nilgün, "Destekten Yoksun Kalma Tazminatı'na İlişkin Bazı Değerlendirmeler: Tazminat Şartları ve Zararın Hesabında Yetiştirme Giderleri", Uğur Alacakaptan'a Armağan, (Derleyen M. Murat İnceoğlu), cilt 2, İstanbul 2008, s.125. Yarg. 4. HD. 27.06.1968, 5517 (KARAHASAN, Mustafa Reşit, Tazminat Hukuku, Maddi Tazminat, 6. Bası, İstanbul 2001, s.882).

²⁸ OĞUZMAN/ÖZ, cilt 2, s.104; TEKİNAY/AKMAN/BURCUOĞLU/ALTOP, s.648; GÖKYAYLA, K. Emre, Destekten Yoksun Kalma Tazminatı, Ankara 2004, s.214 vd.; BAŞALP, s.125.

²⁹ Esasen hakkaniyet amacıyla tazminatın artırılmayacağını açıkça hükme bağlanmasının da, hükmün "insan zararları" halinde zarar göreni korumak olan amacı ile ne derece bağdaştığı da tartışmaya açıktır.

³⁰ Nitekim hükmün önergesinde de İyimaya'nın "Sorumluluk ve Tazminat Hukuku Sorunları" adlı eserinde dile getirdiği sorunlara ve kullandığı ifadelerle yer verilmiş durumdadır. İYİMAYA, s.2 vd.

Önergede, bu düzenlemenin amacının “insan zararları olarak ifade edilen vücut bütünlüğünün bozulmasından doğan zararlarda farklı hukuk düzenlemelerinden bütüncül bir düzenlemeye ve yargı birliğine geçmek” olduğu ifade edilmiştir. Esasen Türk Borçlar Kanunu’nun 55. maddesinin 2. fıkrası bu amaç doğrultusunda yapılmış tek düzenleme değildir. Aynı amaçla 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu’na da komisyon çalışmaları sırasında bir madde eklenmiştir. Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilen 3. maddesine göre,

“Her türlü idari eylem ve işlemler ile idarenin sorumlu olduğu diğer sebeplerin yol açtığı vücut bütünlüğünün kısmen veya tamamen yitirilmesine yahut kişinin ölümüne bağlı maddi ve manevi zararların tazminine ilişkin davalara asliye hukuk mahkemeleri bakar. İdarenin sorumluluğu dışında kalan sebeplerden doğan aynı tür zararların tazminine ilişkin davalarda dahi bu hüküm uygulanır.

30/1/1950 tarihli ve 5521 sayılı İş Mahkemeleri Kanunu hükümleri saklıdır.”

Anılan bu hükümlerin amaçsal ve işlevsel bir bütünlük taşıdıkları aşikârdır. Zira Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 3. maddesi, insan zararları söz konusu olduğuna asliye hukuk mahkemelerini görevli kılarken, Türk Borçlar Kanunu’nun 55. maddesinin 2. fıkrası görevli mahkemenin hangi hükümleri uygulayacağını açıklığa kavuşturmuştur. Keza, Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun iptal edilen 3. maddesinin önergesinde de asliye hukuk mahkemelerinde görülecek davalarda özel hukuk hükümlerinin uygulanacağı ve bu uygulanacak hukuk atfının Türk Borçlar Kanunu’nun 55. maddesinde açıkça düzenlendiği belirtilmiştir.

Yine 3. maddenin önergesinde, yapılan bu değişikliklerin nedeni olarak görev uyuşmazlığı sebebi ile dosyalarının mahkemeden mahkemeye gönderilmesinin ve davanın uzamasının engellenmesi³¹, idare ve hukuk mahkemelerinin farklı zarar hesapları

³¹ Bu konuda bkz. GÜNDAY, Metin, “İdari Yargının Görev Alanının Anayasal Dayanakları”, Anayasa Yargısı Dergisi 1997, cilt 14, s.355 vd. Hangi durumlarda idari eylem veya işlemin söz konusu olduğunun

yapmalarının önüne geçilmesi³², idare ve hukuk mahkemelerinde davanın açılması için öngörülen sürelerin farklı olması³³, idari yargıda kısmi dava açılmaması ve çok hukukluluk gösterilmektedir. Özet olarak getirilen bu yeni hükümlerle idarenin davalı taraf olduğu insan zararının tazmini için açılan davaların da asliye hukuk mahkemesinde görülmesi ve bu davalarda Türk Borçlar Kanunu'nun uygulanması amaçlanmıştır.

Lakin bu amaç doğrultusunda getirildiği düşünülen Türk Borçlar Kanunu'nun 55. maddesinin lafzı açık değildir; hükümde idarenin sorumlu olduğu davalarda Türk Borçlar Kanunu'nun hangi hükümlerinin uygulanacağı konusunda netlik yoktur. Acaba Türk Borçlar Kanunu, yapılan atıf gereğince, sadece tazminatın hesaplanmasında mı, yoksa aynı zamanda sorumluluk sebepleri açısından da mı uygulanacaktır? İdarenin sorumlu olup olmadığının Borçlar Kanunu hükümlerine göre belirlenmesi halinde, idarenin sorumluluğunun kapsamına ilişkin olarak esaslı bir değişikliğin ortaya çıkacağı açıktır. Buna karşılık yapılan atfın, sadece zararın hesabına ilişkin maddelerde sınırlı tutulacak şekilde anlaşılması halinde, mevcut düzende esaslı bir değişiklik yapılmamış olacaktır.

belirlenmesi oldukça zordur (GÖZLER, Kemal/KAPLAN, Gürsel, "İdari Eylemlerden Kaynaklanan Zararlara İlişkin Davalar Adli Yargının Görev Alanına Sokulabilir mi? (HMK m.3 ve TBK, m.55/2 Hakkında Eleştiriler)", Terazi Aylık Hukuk Dergisi, Yıl 6, Kasım 2011, Sayı 63, s.38). Bu nedenle çeşitli görev uyuşmazlıkları ortaya çıkmakta, konu uyuşmazlık mahkemesine taşınmakta, davalar idare mahkemeleri ile hukuk mahkemeleri arasında gidip gelmekte, bu da davaların uzamasına neden olmaktadır (YILMAZ, Ejder, Yeni Hukuk Muhakemeleri Kanunu'yla Getirilen Değişiklikler, Nevşehir 2011, s.9; PEKCANİTEZ, Hakan/ATALAY, Oğuz/ÖZEKES, Muhammet, Medeni Usul Hukuku, Ankara 2011, s.110).

³² Bkz. SARISÖZEN, M. Serhat, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun Medeni Usul Hukukumuzda Getirdiği Yeni Düzenlemeler, Türkiye Barolar Birliği Dergisi 2011, s.340.

³³ İdari eylemlerden hakları ihlal edilmiş olanların tazminat davası açmadan önce, bu eylemleri yazılı bildirim veya başka surette öğrendikleri tarihten itibaren bir yıl ve her halde eylem tarihinden itibaren 5 yıl içinde ilgili idareye başvurarak haklarının yerine getirilmesini istemeleri gerekir.

2. Görüşler

Türk Borçlar Kanunu'nun 55. maddesinin 2. fıkrası, "Ölüm ve Bedensel Zararlar" üst başlığı ve "Belirlenmesi" alt başlığı altında yer almaktadır. Bu da sadece önergede insan zararları olarak tabir edilen ölüm ve vücut bütünlüğünün ihlali nedeni ile ortaya çıkan zararların tazminat miktarının belirlenmesinde Türk Borçlar Kanunu hükümlerinin uygulanacağı izlenimini uyandırmaktadır. Bunun yanı sıra Türk Borçlar Kanunu'nun 55. maddesinin önergisinde de insan zararlarına ilişkin tazminatın belirlenmesinde ortaya çıkan farklı hesaplamaların önüne geçilmek istendiği belirtilmiştir. Bu çerçevede 55. maddenin 2. fıkrası tek başına değerlendirildiğinde, idarenin sorumlu olduğu insan zararlarına ilişkin sadece tazminatın hesabının Türk Borçlar Kanunu'nun uygulanacağı, idarenin sorumluluğunun ise idare hukuku ilkelerine göre tespit edileceği kanaatine varılması mümkündür³⁴.

Ancak bu noktada belirtmek gerekir ki, idari işlem ve eylemlerin neden olduğu zararların belirlenmesinde esas alınacak zarar kalemleri açısından esasen 818 sayılı Kanun döneminde de Borçlar Kanunu hükümlerine başvurulmaktaydı³⁵. Zira tazminatın belirlenmesi noktasında idari yargıya yol gösterecek ayrı ve özel bir düzenleme yoktur. Bu nedenle iki yargı kolu arasında zararın hesabına

³⁴ AYANOĞLU, Taner, "İnsan Zararlarına İlişkin Tam Yargı Davalarını Çözme Görevini Asliye Hukuku Mahkemelerine Vermek Reform mu Yoksa Fantezi mi?", İstanbul Barosu Dergisi 2012, cilt 86, S.2, s.73; NOMER, Borçlar, s.130; OĞUZMAN/ÖZ, cilt 2, s.89; BAŞ, Ece, Bina ve Yapı Eserlerinden Doğan Sorumluluk, İstanbul 2011, s.148, 149. Aynı doğrultuda, YENİOCAK, s.62; ÖZ, s.9.

³⁵ ÇAKIR, Hüseyin Melih, "Anayasa Mahkemesi Kararları Çerçevesinde HMK m.3'ün İdari Yargının Görev Alanı Açısından Değerlendirilmesi", İstanbul Barosu Dergisi 2011, cilt 85, S.6, s.211; GÜRAN, Sait, "İdare Hukukunda Tazminat Hesabının Unsurları", Destekten Yoksunluk ve Cismani Zararlarda Sorumluluk ve Tazminat, İstanbul 1996, s.122. Asgari Yüksek İdare Mahkemesi açısından bkz. ÖZGÜLDÜR, Serdar, "İdare Hukukunda Tazminat Hesabının Unsurları ve Hesaplama Yöntemi, AYİM Uygulaması", Destekten Yoksunluk ve Cismani Zararlarda Sorumluluk ve Tazminat, İstanbul 1996, s.131.

ilişkin tek fark olarak idari yargıda nakden tazmin ilkesinin geçerli olması ve aynen tazmine yer olmaması gösterilmektedir³⁶. Bu durumda Türk Borçlar Kanunu'nun 55. maddesinin 2. fıkrasındaki atıf, sadece zararın hesabına ilişkin hükümlerle sınırlı tutularak dar yorumlandığında, anılan hükmün malumu ilam etmekten öte bir işlevi olmayacaktır³⁷. Bu nedenle Türk Borçlar Kanunu'nun 55. maddesinin 2. fıkrası ile yapılan atfın daha geniş yorumlanması ve Türk Borçlar Kanunu'nun sadece zararın belirlenmesine ilişkin kanun maddelerinin değil, sorumluluk esaslarını düzenleyen hükümlerin de uygulanması gerektiğini ileri sürmek de mümkündür. Zira hükmün lafzı da "bu kanun hükümleri" uygulanır denilirken bir sınırlama getirmemiş, Türk Borçlar Kanunu'na genel bir atıf yapmıştır. Keza Türk Borçlar Kanunu 55. maddesi ile ilişkisini açıkladığımız Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 3. maddesinin öngergesinde de amacın insan zararları söz konusu olduğunda hukuk çokluğunun önüne geçmek olduğu ve bu davalarda yapılan değişikliklerin sonucu olarak özel hukuk normlarının uygulanacağı ifade edilmiştir.

³⁶ GÖZLER, Kemal, İdare Hukuku Dersleri, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa 2007, s.774.

³⁷ Türk Borçlar Kanunu'nun 55. maddesinin 2. fıkrasının getirdiği tek yeniliğin, ağır bedensel zararlarda yakınlarına da manevi tazminat talep etme hakkı tanıyan Türk Borçlar Kanunu'nun 56. maddesinin idari uyuşmazlıklarda da uygulama alanı bulmasını sağlamak olduğu ifade edilebilir. Lakin zaten bugüne kadarki uygulamada manevi tazminat açısından da her iki yargı yolundaki uygulama açısından esaslı bir fark bulunmamakta idi. ÖZKAN, Oğuz, "İdare Hukukunda Sorumluluk", Destekten Yoksunluk ve Cismani Zararlarda Sorumluluk ve Tazminat, İstanbul 1996, s.62 vd. Sadece ölüm halinde kardeşlerin manevi tazminat istemelerinin mümkün olup olmadığı uygulamada tereddüt yaratmış, ancak Danıştay sonradan bu içtihadını değiştirmiş ve ölüm halinde kardeşlere de manevi tazminata hükmetmeye başlamıştır. SAĞLAM, Fazıl, "İdari Yargıda Sorumluluk Konusuna İlişkin Bazı Kararlar Üzerine Notlar", Destekten Yoksunluk ve Cismani Zararlarda Sorumluluk ve Tazminat, İstanbul 1996, s.70. Ancak Türk Borçlar Kanunu'nun 55. maddesi karşısında kardeşlerin artık sadece ölüm halinde değil, ağır bedensel zararlarda da tazminat talep edebilmeleri mümkündür.

3. Anayasa Mahkemesi'nin İptal Kararı ve Etkisi

Yukarıda değindiğimiz ikinci görüşün temel dayanaklarından birini teşkil eden Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 3. maddesi Anayasa Mahkemesi'nin 16.02.2012 tarihli kararı ile iptal edilmiştir³⁸. Bu iptal kararında ele alınan temel sorun idari yargının görev alanındaki tam yargı davalarının asliye hukuk mahkemelerine bırakılmasıdır³⁹. Anayasa Mahkemesi'ne göre idari yargının mahfuz bir görev alanı olmamasına rağmen, yapılacak olan görev değişikliklerinin haklı bir gerekçesi olmalıdır. Anayasa Mahkemesi'nin yerleşik içtihatlarına göre idari yargının görev alanındaki davaların diğer yargı kollarının görev alanına sokulabilmesi için bu değişiklikte kamu yararı olması gerekir. Oysa Anayasa Mahkemesi, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 3. maddesinin sadece yargı yerini değil, anılan tam yargı davalarının esasına uygulanacak hükümleri de değiştirdiği kanaatindedir. İnsan zararlarına ilişkin tam yargı davalarında Türk Borçlar Kanunu hükümlerinin uygulanmasını, idarenin sorumluluk alanının daraltılması anlamına geleceği için kamu menfaatine aykırı bulunmuştur⁴⁰. Keza, aynı fiil nedeni ile ortaya çıkan maddi zararlar ile insan zararlarının ayrı yargı kollarında farklı esaslara göre çözümlenmesi yargılamanın bütünlüğü açısından da sakıncalı görülmüştür. Netice itibarıyla Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 3. maddesi, idari yargının görev alanını belirleyen

³⁸ Resmi Gazete 19.05.2012, S.28297.

³⁹ Esasen Anayasa Mahkemesi'nin öteden beri idari yargının görev alanını adli yargıya karşı korumakta olduğu yönünde bkz. GÜNDAY, s.355.

⁴⁰ Karara göre, "Ayrıca iki ayrı yargı kolunda görülen davalarda, idarenin sorumluluğu, bu sorumluluğun kapsamı, idarenin tazmin yükümlülüğü konularında farklı sonuçlara ulaşılabilecektir. Esasen idare hukukunda var olan hizmet kusuru ve kusursuz sorumluluk kavramları, kişilerin gördüğü zararların tazmininde kullanılan ve kişilerin idare karşısında korunma kapsamını genişleten kavramlardır. İdare hukukunda, idarenin hiçbir kusuru olmasa da sosyal risk, terör eylemleri, fedakârlığın denkleştirilmesi gibi kusursuz sorumluluğa ilişkin kavramlara dayanılarak kişilerin uğradığı zararların tazmin edilmesi mümkündür. Özel hukuk alanındaki kusursuz sorumluluk halleri ise belirli konular için düzenlenmiş olup sınırlıdır".

Anayasa'nın 125, 155 ve 157. madde hükümlerine aykırı olduğu gerekçesi ile iptal edilmiştir.

Anayasa Mahkemesi'nin bu kararı ile artık insan zararını konu alan tam yargı davalarına asliye hukuk mahkemelerinde bakılacaktır. Fakat taleple bağlı olan Anayasa Mahkemesi, bu karar sonrasında Türk Borçlar Kanunu 55. maddesinin ne şekilde yorumlanacağına veya Anayasa'ya uyum olup olmadığına dair bir açıklama yapmamıştır. Böylece Türk Borçlar Kanunu 55. maddesinin 2. fıkrasının kapsamına ilişkin tartışma devam etmektedir⁴¹. Zira iptal kararının ardından da, idare mahkemeleri tarafından uygulanacak olan Türk Borçlar Kanunu hükümlerinin zararın belirlenmesine ilişkin hükümlerden ibaret olmadığı, sorumluluk esaslarına ilişkin hükümlerin de kapsam dâhilinde olduğu ileri sürülebilecektir⁴².

4. Kanaatimiz

Türk Borçlar Kanunu 55. maddesinin 2. fıkrasında, Borçlar Kanunu hükümlerine yapılan atfın kapsamının anlaşılması için hükmün amacının araştırılması ve hükmün amacına uygun olacak şekilde yorumlanması gerekmektedir. Bu hüküm ile insan zararı olarak ifade edilen zararların yeknesak bir yargılamaya tabi tutulması ve özellikle zararın hesabı noktasında ortaya çıkan farklılıkların ortadan kaldırılması hedeflenmiştir. Amaç, insan zararlarının, insanın üstün değerini yansıtır şekilde daha elverişli koşullarda tazminini sağlamaktır.

Bu amaca hizmet edeceği düşüncesi ile idare mahkemelerinin Türk Borçlar Kanunu hükümlerini bütün olarak uygulamalarının

⁴¹ Anayasa Mahkemesi'nin iptal kararından sonra idarenin sorumlu olduğu ölüm veya cismani zararlarda, davaların artık idari yargıda görülmesi gerektiği yönünde, NOMER, Borçlar, s.130. Durumun tartışmalı hale geldiği görüşünde, OĞUZMAN/ÖZ, cilt 2, s.89.

⁴² Anayasa Mahkemesi, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 3. maddesini iptal ederken gerekçeleri arasında maddenin idarenin sorumluluğunu Borçlar Kanunu hükümlerine tabi tuttuğunu ileri sürmüştür. Oysa iptal edilen Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 3. maddesi anılan davalarda uygulanacak hükümlere ilişkin bir düzenleme içermemektedir.

savunulması esaslı bir hukuk politikası değişikliğinin önerilmesi anlamına gelmektedir. Bu hukuk politikası değişikliğinin, yani insan zararları söz konusu olduğunda idarenin ortaya çıkan zarardan sorumlu olup olmadığının Türk Borçlar Kanunu'na göre belirlenmesinin hükmün amacına hizmet edip etmediği sorgulanmalıdır.

Türk Borçlar Kanunu hükümlerinin bütün olarak tam yargı davalarında uygulanması halinde şimdiye kadar idarenin idare hukukuna göre sorumlu tutulduğu haller ile özel hukuk hükümlerinin uygulanması ile sorumlu tutulacağı haller arasında farklar olacaktır. Gerçi idarenin hizmet kusuru nedeni ile sorumlu olması, Türk Borçlar Kanunu'ndaki kusura dayanan genel sorumluluk düzenlemesi ile büyük ölçüde örtüşecektir. Hizmetin geç, kötü veya hiç işlememesi nedeni ile ortaya çıkan insan zararlarına ilişkin açılacak davalarda Türk Borçlar Kanunu'nun uygulanması sonucu esaslı surette değiştirmeyecektir. Hizmet kusuru, idarenin kusurlu davranışı anlamına gelecek, zarar ve idari işlem veya eylem arasında nedensellik bağı da kurulabildiği ölçüde idarenin sorumlu olması söz konusu olacaktır.

Kanaatimizce esas sorun, farklı kusursuz sorumluluk düzenlemeleri nedeni ile ortaya çıkacaktır. Zira özel hukukta kusur sorumluluğu esas, kusursuz sorumluluk istisnadır. Oysa İdare hukukunda, idarenin yerine getirmekle yükümlü olduğu kamu hizmetlerinin kuruluş ve işleyişinde meydana gelen zararlardan dolayı idarenin; "hasar/risk", "kamu külfetleri karşısında eşitlik" ve "sosyal risk" gibi özel hukuktakine oranla daha kapsamlı bir alanda kusursuz sorumluluğu söz konusu olmaktadır. İdare hukukunda temelini yerleşik yargı kararlarından alan birçok kusursuz sorumluluk hali vardır. Kusursuz sorumluluk öngören sınırlı sayıdaki özel hukuk mevzuatı⁴³ bir yana bırakılırsa, Türk Borçlar Kanunu bir bütün olarak uyguladığında, idare, ancak adam çalıştıranın sorumluluğu, hayvan bulunduranın sorumluluğu, yapı malikinin sorumluluğu ve tehlike sorum-

⁴³ Türk Medeni Kanunu, Çevre Kanunu, Biyogüvenlik Kanunu, Karayolları Trafik Kanunu, Sivil Havacılık Kanunu, Petrol Kanunu, Milli Müdafaa Mükellefiyeti Kanunu bunlara örnek olarak gösterilebilir.

luluğuna ilişkin hükümlere göre kusursuz sorumlu kılınabilecektir. Kaldı ki adam çalıştırmanın sorumluluğunda ve hayvan sahibini sorumluluğunda idare kurtuluş kanıtı getirme imkânına sahip olacaktır.

İdare hukukunda idarenin kusursuz sorumlu kılındığı haller ise çok daha geniştir. İradenin kullandığı tehlikeli şeyler neticesinde ortaya çıkan zararlar, akıl hastalarının veya suçluların deneme çıkışlarında verdikleri zararlar, bayındırlık eser ve işlerinden üçüncü kişilerin uğradıkları zararlar, toplantı ve yürüyüşlerden ortaya çıkan zararlar, teröristlerin üçüncü kişilere verdikleri zararlardan ötürü ortaya çıkan zararlar, hep kusursuz sorumluluk esasına göre tazmin edilmektedir⁴⁴ ve bu sayılanlar haller sınırlı sayıda değildir⁴⁵.

Özellikle idarenin bilimsel ve yargısal içtihatlarla geliştirilen sosyal risk ilkesine göre sorumlu tutulmasının özel hukukta herhangi bir karşılığı yoktur⁴⁶. Zira bu ilkeye göre, yürütülen kamu hizmetinin doğrudan sonucu olmayan, toplumsal nitelikli bir riskin gerçekleşmesi neticesinde salt toplumun bireyi olunması nedeniyle uğranılan özel ve olağandışı zararlardan da idare kusursuz sorumlu tutulabilmektedir⁴⁷. Herhangi bir idari işlem ve eylemden kaynaklanmayan zararlardan idarenin nedensellik bağının yokluğuna rağmen sorumlu tutulması Türk Borçlar Kanunu'na çok yabancıdır. Somutlaştırmak gerekirse, 1 Mayıs gösterilerinde patlayan bir bomba nedeni ile görev başındaki bir kameraman ölürse, insan zararlarında sorumluluğun tespiti noktasında Türk Borçlar Kanunu uygulanacağı için nedensellik bağının yokluğu nedeni ile ortaya çıkan zarar devlet tarafından tazmin edilemeyecektir. Esasen bu gibi hallerde devletin insan

⁴⁴ GÖKCAN, Hasan Tahsin, Hukukumuzda Haksız Fiil Sorumluluğu ve Tazminat Davaları, Ankara 2003, 87.

⁴⁵ GÖZLER, s.736 vd.

⁴⁶ ÇAKIR, s.212.

⁴⁷ ÖZKAN, s.56; ORHUNUZ, Ergun, Tazminat Davalarında Uygulama Sorunları, Ölüm ve Bedeni Zararlar, 4. Basım, Ankara 2000, s.115. Danıştay 10. D. 24.04.2008, 2704/3363 (www.kazanci.com); Danıştay İDDK. 14.04.2005, 237/57 (www.kazanci.com).

zararlarından muaf olmasının zarar görenlerin aleyhine olacağı Anayasa Mahkemesi'nin Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 3. maddesinin iptaline ilişkin olarak verdiği kararda da vurgulanmıştır.

Bunun dışında idarenin insan zararlarından Türk Borçlar Kanunu hükümlerine göre sorumlu tutulmasının getireceği bir diğer sıkıntı, bu durumda işveren sıfatı işe idarenin ve zarar veren sıfatı ile memurun birlikte müteselsilen sorumlu olmasına yol açacak olmasıdır. Bu da Anayasa'nın 129. maddesinin 5. fıkrasına aykırı olacaktır⁴⁸.

Ayrıca insan zararlarında Türk Borçlar Kanunu'nun uygulanması halinde, aynı işlem veya eylem neticesinde ortaya çıkan insan zararları ve malvarlığı zararlarına ilişkin iki farklı karara varılması söz konusu olabilecektir. Yukarıdaki örnekte ölen kameramanın aynı zamanda kamerasının da zarar gördüğü ihtimalde, bu maddi zarar idari yargı mevzuatına tabi olacağı için sosyal risk ilkesi çerçevesinde devlet tarafından tazmin edilecektir. Buna karşılık ölen kameramanın yakınları Türk Borçlar Kanunu hükümleri uygulanacağı için ölüm sebebiyle destekten yoksun kalma tazminatı talep edemeyeceklerdir. Bu durumun da hukuk güvenliğini zedeleyeceği gibi, yargılamanın bütünlüğü ilkesine de aykırı olduğu açıktır. Kaldı ki idare mahkemelerinde görülecek davalarda idari yargıçların idare hukuku içtihatlarına ve mevzuatına göre karar vermesi daha etkin olacaktır.

Sayılan nedenlerde Türk Borçlar Kanunu'nun 55. maddesinin 2. fıkrasında yapılan atfın sorumluluk temellerini kapsayacak şekilde geniş yorumlanması, idarenin sorumluluğunu daraltacağı gibi aynı fiil neticesinde ortaya çıkan maddi zararlar ile insan zararlarının farklı hukuk kurallarına tabi olması sorununu da beraberinde getirecektir. Bu da hükmün amacı ile bağdaşmayan bir sonuçtur. Zira bu kabulde üstün bir değer olduğu için korunması arzulanan insan varlığının daha elverişsiz hükümler ile karşı karşıya kalması söz konusu olmaktadır. Bu nedenle Türk Borçlar Kanunu'nun 55. maddesinin 2.

⁴⁸ Nomer'e göre de, davanın doğrudan kamu görevlisine karşı dava açılmasına Anayasa'nın 129. maddesinin 5. fıkrası ile Devlet Memurları Kanunu'nun 13. maddesi engeldir. NOMER, Borçlar, s.130.

fıkrasında yapılan atfın sadece zararın belirlenmesine ilişkin Türk Borçlar Kanunu hükümleri ile sınırlı olarak anlaşılması gerekir. Bu kapsama 51, 52, 53, 54 ve 56. maddelerin girdiğini ifade etmek mümkündür.

Ancak bu durumda da Türk Borçlar Kanunu'nun 55. maddesinin 2. fıkrasının hukukumuz açısından fazla bir yenilik getirmediği sonucuna ulaşmak mümkündür. Buna karşılık asıl temel sorun olan, idare mahkemeleri ile hukuk mahkemelerinin aynı veya benzer olaylar açısından farklı tazminatlara hükmetmeleri konusu, Türk Borçlar Kanunu'nun 55. maddesinin 2. fıkrasının atfına rağmen bir çözüme kavuşturulmuş değildir. Zira uygulamada sorunun en sık karşımıza çıktığı destek yoksun kalma tazminatının hangi yönüne göre hesaplanması gerektiği Borçlar Kanunumuzda düzenlenmiş değildir. Bu nedenle de bu konuda farklı mahkemelerde farklı rakamlara hükmedilmeye devam edeceği öngörüsünde bulunmak ne yazık ki mümkündür.

KAYNAKÇA

- AKIN, Levent**, “Destekten Yoksunluk ve Cismani Zararlardan İşveren’in Özel Hukuktan Doğan Sorumluluğuna İlişkin Yargıtay Kararları”, Destekten Yoksunluk ve Cismani Zararlarda Sorumluluk ve Tazminat, İstanbul 1996, s.33-50.
- AKÜNAL, Teoman**, Haksız Fiillerden Doğan Zararlarda Denkleştirme Sorunu, İstanbul 1977.
- AYANOĞLU, Taner**, “İnsan Zararlarına İlişkin Tam Yargı Davalarını Çözme Görevini Asliye Hukuku Mahkemelerine Vermek Reform mu Yoksa Fantezi mi?”, İstanbul Barosu Dergisi 2012, cilt 86, S.2, s.71-81.
- BAŞ, Ece**, Bina ve Yapı Eserlerinden Doğan Sorumluluk, İstanbul 2011.
- BAŞALP, Nilgün**, “Destekten Yoksun Kalma Tazminatı’na İlişkin Bazı Değerlendirmeler: Tazminat Şartları ve Zararın Hesabında Yetiştirme Giderleri”, Uğur Alacakaptan’a Armağan, (Derleyen M. Murat İnceoğlu), cilt 2, İstanbul 2008, s.115-130.
- ÇAKIR, Hüseyin Melih**, “Anayasa Mahkemesi Kararları Çerçevesinde HMK m.3’ün İdari Yargının Görev Alanı Açısından Değerlendirilmesi”, İstanbul Barosu Dergisi 2011, cilt 85, S.6, s.179-202.
- EREN, Fikret**, Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, 11. Bası, İstanbul 2009.
- GÖKCAN, Hasan Tahsin**, Hukukumuzda Haksız Fiil Sorumluluğu ve Tazminat Davaları, Ankara 2003.
- GÖKYAYLA, K. Emre**, Destekten Yoksun Kalma Tazminatı, Ankara 2004.
- GÖZLER, Kemal/Kaplan, Gürsel**, “İdari Eylemlerden Kaynaklanan Zararlara İlişkin Davalar Adli Yargının Görev Alanına Sokulabilir mi? (HMK m.3 ve TBK, m.55/2 Hakkında Eleştiriler)”, Terazi Aylık Hukuk Dergisi, Yıl 6, Kasım 2011, Sayı 63, s.36-41.

- GÖZLER, Kemal**, İdare Hukuku Dersleri, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa 2007.
- GÜNDAY, Metin**, “İdari Yargının Görev Alanının Anayasal Dayanakları”, Anayasa Yargısı Dergisi 1997, cilt 14, s.347-358.
- GÜRAN, Sait**, “İdare Hukukunda Tazminat Hesabının Unsurları”, Destekten Yoksunluk ve Cismani Zararlarda Sorumluluk ve Tazminat, İstanbul 1996, s.122-127.
- GÜRBÜZ, Metin**, Beden Tamlığının İhlali (Sakatlık) ve Ölüm Hallerinde Doğan Maddi Zararın Hesaplanması ve Tazminatın Tayini, Ankara 2001.
- HATEMİ, Hüseyin**, Borçlar Hukuku Genel Bölüm (Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı), İkinci cilt: Sözleşme Dışı Sorumluluk Hukuku, 2. Bası, İstanbul 1998.
- HATEMİ, Hüseyin**, “Ölüm ve Beden Bütünlüğü Zararında Giderim”, Ölüm ve Cismani Zarar Hallerinde Zararın ve Tazminatın Hesap Edilmesi Sempozyumu, Ankara 1994, s.3-8.
- İYİMAYA, Ahmet**, Sorumluluk ve Tazminat Hukuku Sorunları, II. cilt, Ankara 1995.
- KARAHASAN, Mustafa Reşit**, Tazminat Hukuku, Maddi Tazminat, 6. Bası, İstanbul 2001.
- KILIÇOĞLU, Ahmet M.**, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 11. Bası, Ankara 2009.
- KILIÇOĞLU, Mustafa**, Tazminat Esasları ve Hesap Yöntemleri, Ankara 1988.
- NOMER, Haluk**, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 12. Bası, İstanbul 2012 (Borçlar).
- NOMER, Haluk**, Haksız Fiil Sorumluluğunda Maddi Tazminatın Belirlenmesi, İstanbul 1996 (Maddi Tazminat).
- OĞUZMAN/, M. Kemal/BARLAS**, Nami, Medeni Hukuk, Giriş, Kaynaklar, Temel Kavramlar, 18. Bası, İstanbul 2012.
- OĞUZMAN, M. Kemal/ÖZ, M. Turgut**, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, cilt 1, 10. Bası, İstanbul 2012.

- OĞUZMAN, M. Kemal/ÖZ, M. Turgut**, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, cilt 2, 9. Bası, İstanbul 2012.
- ORHUNUZ, Ergun**, Tazminat Davalarında Uygulama Sorunları, Ölüm ve Bedeni Zararlar, 4. Basım, Ankara 2000.
- OZANOĞLU, Teoman**, “Sosyal Güvenlik Kurumlarınca Yapılan Yardımların Etkisine İlişkin Kurallar”, Ölüm ve Cismani Zarar Hallerinde Zararın ve Tazminatın Hesap Edilmesi Sempozyumu, Ankara 1994, s.149-163.
- ÖZ, M. Turgut**, Yeni Borçlar Kanununun Getirdiği Başlıca Değişiklikler ve Yenilikler, İstanbul 2011.
- ÖZGÜLDÜR**, “Serdar, İdare Hukukunda Tazminat Hesabının Unsurları ve Hesaplama Yöntemi, AYİM Uygulaması”, Destekten Yoksunluk ve Cismani Zararlarda Sorumluluk ve Tazminat, İstanbul 1996, s.128-182.
- ÖZKAN, Oğuz**, “İdare Hukukunda Sorumluluk”, Destekten Yoksunluk ve Cismani Zararlarda Sorumluluk ve Tazminat, İstanbul 1996, s.51-65.
- ÖZTÜRKLER, Cemal**, Ölüm ve Bedeni Zarar Hallerinde Maddi Tazminatın Hesaplanması Teknikleri, Ankara 2003.
- PEKCANITEZ, Hakan/ATALAY, Oğuz/ÖZEKES, Muhammet**, Medeni Usul Hukuku, Ankara 2011.
- REİSOĞLU, Safa**, Türk Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, 23. Bası, İstanbul 2012.
- SAĞLAM, Fazıl**, “İdari Yargıda Sorumluluk Konusuna İlişkin Bazı Kararlar Üzerine Notlar”, Destekten Yoksunluk ve Cismani Zararlarda Sorumluluk ve Tazminat, İstanbul 1996, s.66-71.
- SARISÖZEN, M. Serhat**, “Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun Medeni Usul Hukukumuzda Getirdiği Yeni Düzenlemeler”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi 2011, s.331-382.
- TANDOĞAN, Haluk**, Türk Mesuliyet Hukuku, Ankara 1961.
- TEKİNAY, Selahattin Sulhi**, Ölüm Sebebiyle Destekten Yoksun Kalma Tazminatı, İstanbul 1963.

TEKİNAY, Selahattin Sulhi/AKMAN, Sermet/BURCUOĞLU, Haluk/ALTOP, Atilla, Tekinay Borçlar Hukuku, Henel Hükümler, 7. Bası, İstanbul 1993.

TİFTİK, Mustafa, Akit Dışı Sorumlulukta Maddi Tazminatın Kapsamı, Ankara 1994.

TOPUZ, Murat, Maddi Zarar ve Bu Zararın Belirlenmesi, İstanbul 2011.

VON TUHR, Andeas/PETER, Hans, Allgemeiner Teil des Schweizerischen Obligationenrecht, Erster Band, Erste Lieferung, 3. Auflage, Zürich 1974.

YENİOCAK, Umut, 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun Getirdiği Değişiklik ve Yenilikler, Genel Hükümler, İstanbul 2011.

YILMAZ, Ejder, Yeni Hukuk Muhakemeleri Kanunu'yla Getirilen Değişiklikler, Nevşehir 2011.